

به نام پروردگاریت

جغرافیای تاریخی: پیشرفت و چشم انداز

مایکل پاسیون

ترجمه

بهزاد اصغری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم‌خان‌زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۸۳۱۷۱۹۲

جغرافیای تاریخی: پیشرفت و چشم‌انداز

مؤلف: مایکل پاسیون

مترجم: بهزاد اصغری

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

صفحه‌آرا: مهدیه دین‌پناه

مسئول فنی: عرفان بهاردوست

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: الغدیر

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

عنوان و نام پدیدآور: جغرافیای تاریخی: پیشرفت و چشم‌انداز / [میرزا] مایکل پاسیون؛ ترجمه بهزاد اصغری.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۴۴۳ ص.؛ مصور، جدول.

شابک: 978-622-6304-68-9

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Historical geography: progress and prospect, c1987.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: جغرافیای تاریخی

موضوع: Historical geography

شناسه افزوده: پشن، مایکل، ۱۹۴۷-م، ویراستار

شناسه افزوده: Pacione, Michael

شناسه افزوده: اصغری، بهزاد، ۱۳۶۳-، مترجم

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: G۱۴۱

رده بندی دیویی: ۹۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۲۶۶۸۳

فهرست

فهرست مطالب

۷	مقدمه مترجم
۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۳۵	فصل اول: نظریه و روش‌شناسی در جغرافیای تاریخی
۷۸	فصل دوم: منابع داده در جغرافیای تاریخی
۱۰۸	فصل سوم: عصر تاریکی
۱۴۶	فصل چهارم: جامعه و اقتصاد قرون میانه
۱۸۷	فصل پنجم: کشاورزی و جامعه روستایی
۲۳۵	فصل ششم: جغرافیای تاریخی تغییرات صنعتی
۲۷۲	فصل هفتم: مردم و مسکن در جامعه صنعتی
۳۲۱	فصل هشتم: جمعیت‌شناسی تاریخی
۳۶۸	فصل نهم: ریخت‌شناسی شهری
۴۰۶	فصل دهم: سکونت‌گاه‌های روستایی
۴۴۳	تشکر از حامیان این اثر

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲ منابع اطلاعاتی در تفسیر جغرافیایی ۸۸
- جدول ۲-۲ منابع داده در مجله جغرافیای تاریخی ۸۵- ۱۹۷۵ ۹۱
- جدول ۱-۷ خوداشتغالی در انگلستان و ولز ۲۹۷
- جدول ۲-۷ ساختار اشتغال در املاک شورایی حاشیه‌ای لندن ۲۹۹

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲ الگوی منابع برای جغرافیای تاریخی ۸۳
- نمودار ۲-۲ مقایسه منابع مورد استفاده در تفسیر جغرافیایی و مجله جغرافیای تاریخی ۹۶
- نمودار ۱-۷ تفکیک خیابان جلویی / خیابان پشتی در مرکز مرثر تیدویل ۱۸۵۱ ۲۸۵
- نمودار ۱-۸ بررسی‌های پیشگیرانه در سنت مالتوسی ۳۳۳
- نمودار ۱-۹ سنت‌های اصلی در ریخت‌شناسی شهری: تبارشناسی شماتیک ۳۷۱
- نمودار ۱-۱۰ ویژگی‌های اسکان در امتداد ترنسکت بخش هلرستون، یورکشایر ۴۱۲
- نمودار ۲-۱۰ مطالعات سکونت‌گاه‌های روستایی: عناصر توصیفی ۴۱۹

مقدمه مترجم

جغرافیای تاریخی علمی میان‌رشته‌ای مشتق از علم جغرافیا و تاریخ است که در تعریف حدود آن اختلاف وجود دارد. این گرایش جزء علوم متأخر به حساب می‌آید و سابقه شناسایی آن به عنوان یک علم به قرن هفدهم میلادی بازمی‌گردد. اگرچه پیش از این قرن، آثاری در حوزه جغرافیای تاریخی به نگارش درآمده، اما اصطلاح جغرافیای تاریخی در عمل از قرن هفدهم وارد حوزه مفاهیم علوم انسانی و طبیعی شده است. از سال ۱۶۱۶م با چاپ اولین کتاب در این حوزه با عنوان «جغرافیای تاریخی آلمان» توسط فیلیپ کلور^۱ این علم هویتی جدید یافت و اندک‌اندک به عنوان یک رشته تخصصی وارد دانشگاه شد؛ از دهه ۱۹۸۰م نیز آموزش‌های خاصی برای دانشجویان این رشته در نظر گرفته شد.

قدمت رشته جغرافیای تاریخی در ایران متأثر از روند پیدایش این علم سابقه زیادی ندارد. به عبارتی اگرچه آثاری در این حوزه در ایران به نگارش درآمده و در آن‌ها این گرایش قابل‌ردیابی است، اما ورود این مفهوم به حوزه معرفت ایرانی در قالب جدید به قرن بیستم بازمی‌گردد. احتمالاً یکی از اولین آثاری که مفهوم جغرافیای تاریخی در ایران را مورد استفاده قرار داده است، اثر بارتولد با عنوان *تذکره جغرافیای تاریخی ایران* است که در سال ۱۳۰۸ به فارسی ترجمه شده است.^۲ البته این ترجمه، ترجمه اشتباهی از عنوان اصلی کتاب است^۳ که بیشتر به معنی بررسی تاریخی و جغرافیایی ایران است. در هر صورت این اصطلاح از قرن بیستم میلادی و اوایل قرن چهاردهم هجری خورشیدی در حوزه معرفت ایرانی نمود یافت و اندک‌اندک به خصوص از دهه ۱۳۴۰ و

1. Philipp Cläver

۲. بارتولد، و (۱۳۰۸)، *تذکره جغرافیای تاریخی ایران*، ترجمه حمزه سردادور (طالب‌زاده)، بی‌جا: بی‌نا.

3. Historico-geographical survey of Iran

۱۳۵۰ به بعد آثار زیادی در حوزه جغرافیای تاریخی به نگارش درآمد. علت گرایش به این حوزه را می‌توان علاقه شکل‌گرفته به هویت ایرانی در این دوره دانست که نمود خود را در تحقیقات محلی بیشتر نشان می‌داد.

مفهوم جغرافیای تاریخی در ایران همچون تاریخ این مفهوم در دنیای غرب متأثر از دو رویکرد سنت کلاسیک و دنیای مدرن است. براین اساس جغرافیای تاریخی در مفهوم کلاسیک آن اغلب به عنوان مطالعه جغرافیای زمان‌های گذشته درک شده و در سنت مدرن آن بیشتر به معنای درک دگرگونی‌های تاریخی دارای اهمیت جغرافیایی و نه صرفاً دگرگونی‌های جغرافیایی فهم شده است. این امر صورت‌بندی‌های متفاوتی از جغرافیای تاریخی را موجب شده است که در آثار نوشته‌شده در قالب این دو گفتمان می‌توان آن‌ها را مشاهده کرد. اما آنچه که به نظر می‌رسد در تحقیقات جغرافیای تاریخی ایران همچنان نمود و ظهور دارد، تسلط سنت کلاسیک این گرایش مطالعاتی است. این امر به نظر می‌رسد ناشی از عدم آشنایی با مبانی نظری جدید جغرافیای تاریخی است که محصول دنیای مدرن و شناخت انسان به عنوان کنشگر اصلی در هستی است.

اثر حاضر که ویراستاری آن را مایکل پاسیون بر عهده داشته، یکی از آثار قابل تأمل در حوزه تبیین مبانی نظری جغرافیای تاریخی در دنیای مدرن محسوب می‌شود. این اثر نخستین بار در سال ۱۹۸۷ میلادی به چاپ رسید و در سال ۲۰۱۱ مجدداً توسط انتشارات راتلج تجدید چاپ شده است. اهمیت این اثر در گردآوری مجموعه‌ای جامع از مقاله‌هاست که هم به حوزه‌های نظری و هم به حوزه‌های عملی جغرافیای تاریخی توجه دارد. پرداختن به نظریه و روش‌شناسی و سپس توجه به منابع داده‌ها، سیر تاریخی توسعه علم جغرافیای تاریخی، بررسی جنبه‌های مختلف جامعه و اقتصاد کشاورزی و جامعه روستایی از منظر جغرافیای تاریخی، بررسی جغرافیای تاریخی تغییرات صنعتی و بررسی جغرافیای تاریخی از منظر جمعیت‌شناسی تاریخی و ریخت‌شناسی شهری ترکیب نسبتاً کاملی از مباحث مرتبط با حوزه جغرافیای تاریخی را در این اثر در اختیار خواننده می‌گذارد. ویراستار این مجموعه نیز با توجه به سابقه و تسلط خود در حوزه جغرافیای تاریخی سعی کرده مقالات مرتبط و هم‌سنخ را در یک مجموعه متشکل ارائه کند.

مایکل پاسیون ویراستار این اثر استاد دانشگاه استراتکلاید کلاسگو است که از سال ۱۹۷۵ به این دانشگاه ملحق شده و از سال ۱۹۹۰ کرسی رشته جغرافیا را در این

دانشگاه به دست آورده است. او استاد مدعو دانشگاه‌های وین اتریش و گلف کانادا نیز است. پاسیون آثاری در مورد ناسازگاری کاربری اراضی در حاشیه شهرها، سکونت‌گاه‌های جدید، سکونت‌گاه‌های اقلیت‌های قومی، ادراک محیطی، واحد پول محلی، تحلیل‌های انتقادی سیاست‌های شهری، مشارکت عمومی در برنامه‌ریزی، توسعه شهری پایدار و موضوعات دیگر به رشته تحریر درآورده است. اما حوزه علاقه شخصی او جغرافیای شهری است. او بیش از ۲۵ کتاب و ۱۵۰ مقاله نوشته و در بیش از ۱۰۰ کنفرانس حضور داشته است. تخصص پاسیون جغرافیای کاربردی شهری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری، توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی است. او موفق به دریافت جوایزی همچون دریافت کمک‌هزینه افتخاری انجمن جغرافیایی سلطنتی اسکاتلند در سال ۲۰۰۹ و مدال تحقیق انجمن جغرافیایی سلطنتی اسکاتلند در سال ۲۰۰۹ نیز شده است. پاسیون مدرس جغرافیای تاریخی شهری و جغرافیای کاربردی شهری در دانشگاه استراتکلاید است.

ترجمه این اثر سختی‌هایی را به همراه داشت، متن پیچیده این اثر که ناشی از تعلق هر مقاله به یک حوزه تفکر است موجب شد تا متن یک‌دستی در اختیار مترجم نباشد؛ در واقع اگرچه ویراستار اثر، مایکل پاسیون، تلاش کرده تا مقالات مختلف را در قالب یک مجموعه واحد با بیانی متحدالشکل ارائه کند، اما این امر در عمل موفقیت‌آمیز نبوده است. علاوه بر آن نشر پیچیده خود اثر نیز در روند ترجمه مشکل‌زا بود. با توجه به این موارد در این اثر سعی شده تا حد امکان متنی ساده و روان از این کتاب با حفظ مفهوم مورد نظر نویسندگان ارائه شود. در شیوه معادل‌گزینی نیز سعی شده به معادل‌های رایج در زبان فارسی پایبند بوده و با ارائه صورت اصلی اصطلاحات، تقریب ذهنی از اصطلاحات این حوزه نزد خواننده ایجاد شود. در این میان سعی شده با ارائه توضیحاتی در پانویس کتاب اصطلاحات ناآشنا برای خواننده توضیح داده شود. صورت اصلی اسامی خاص نیز در پانویس اثر آمده است.

در انتها بی‌شک لازم است از سر خضوع و نه به رسم مألوف با پذیرش تمام کاستی‌های ترجمه و قبول مسئولیت آن، از تمام کسانی که در مسیر ترجمه این اثر به من کمک رساندند تشکر کنم. همسر مهربانم که در مواردی در ترجمه اثر کمک‌حالم بود و ترجمه این کتاب را به او تقدیم کرده‌ام؛ استاد عزیز دکتر علی‌رضا ملایی توانی و

دکتر عبدالرحمن حسینی فر، دوست عزیزم بهرنگ ذوالفقاری و سیدمحمدحسین محمدی که در این مسیر کمک زیادی به من کرده‌اند، مجموعه انتشارات پژوهشگاه و تمام کسانی که سعی کردند تا این اثر دیرتر چاپ شود.

بهزاد اصغری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

www.ketab.ir